

Tööturu riskirühmad: vanglast vabanenud töötud

Alates 2006. a 1. jaanuarist kehtib Eestis uus tööturuteenuste ja toetuste seadus. Selles seaduses on välja toodud mitu töötute riskirühma, kellele tööturule sisene mine valmistab suuremaid raskusi võrreldes teiste töötutega. Käesolev teemaleht kirjeldab põhjalikumalt üht riskirühma ja toob ühtlasi välja peamised takistused, mis nende inimeste jaoks töö leidmise keerulisemaks muudavad ning miks sellele riskirühmale erilist tähelepanu peaks pöörama. Samuti annab teemaleht lühikese ülevaate Tööturuameti poolt pakutavatest teenustest, mis on sobilikud just sellele riskirühmale.

Riskirühma määratlus ja kirjeldus

Uue tööturuteenuste ja -toetuste seaduse (edaspidi TTTS) järgi, mis jõustus 1. jaanuaril 2006, loetakse riskirühma kuuluvaks vanglast vabanenud isikuid, kes ennast 12 kuu jooksul peale vabanemist Tööturuametis arvele võtavad.

Vanglast vabanemise järgselt töötuna arvele tulnute riskirühma kohta on teavet väga vähe, kuna vanglas viibimisega seotud andmed kuuluvad delikaatsete isikuandmete hulka ja isikupõhise teabe analüüsimiseks puudub õiguslik alus. Ka Statistikaameti poolt läbiviidavad tööjõu-uuringud ei võimalda valimi väiksuse tõttu endiste kinnipeetavate kohta ülevaadet saada.

Peamine asutus, millel on teavet vanglas viibijate ja sealt vabanejate kohta, on Justiitsministeerium. Justiitsministeeriumi andmeil vabanes 2003. ja 2004. aastal kokku 3838 süüdimõistetut, neist 786 tingimisi ennetähtaegselt (vt. tabel 1).

Lisaks vanglast vabanenutele vabanes vahi alt 2003. ja 2004. aasta jooksul 1955 isikut. Kuna ka vahistatuid

peetakse kinni vanglate arestimajades, võiks ka neid isikuid põhimõtteliselt TTTS-i mõttes riskigruppi kuuluvana käsitleda. Seda eriti põhjusel, et Justiitsministeeriumi spetsialistide sõnul esineb praktikas situatsioone, kus vanglas kinnipeetav süüdimõistetut suunatakse enne vabastamist vanglast vahi alla ja sel juhul vabaneb see isik n-ö. vahi alt, mitte vanglast, samas kui sisuliselt on tegemist siiski vanglast vabanenuga. Kas ja mis tingimustel vahialuseid TTTS-i mõttes riskigruppi kuuluvana käsitleda, selgub Sotsiaalministeeriumi ja Justiitsministeeriumi koostöös lähiajal.

Tööturuameti registri andmete põhjal on võimalik saada teavet üksnes nende vanglast vabanenute kohta, kes on end 2003. ja 2004. aasta jooksul tööhõiveametis (uue nimega Tööturuameti piirkondlikus osakonnas² ehk TPO-s) töötuna registreerinud ja registreerimisel märkinud oma varasemaks tegevuseks vanglas viibimise. Kui vanglast vabanenu võtab ennast töötuna arvele, ei ole tal kohustust öelda, kas ta viibis enne töötuks jäämist vanglas või mitte. Seetõttu võib nende tegelik arv olla suurem kui meile teadaolev. Töötuna arvel ole-

² Kuni 1. jaanuarini 2006 nimetati Tööturuameti piirkondlikke osakondi tööhõiveametiteks.

Tabel 1. Vanglast vabanenute arv 2002-2004

	Vabanenuid kokku	Sh. ennetähtaegselt tingimisi	Ennetähtaegselt vabastatute osakaal vabanenutest, %
2002	2135	554 ¹	26
2003	1841	371	20
2004	1996	415	21

Kui vanglast vabanenu võtab ennast töötuna arvele, ei ole tal kohustust öelda, kas ta viibis enne töötuks jäämist vanglas või mitte. Seetõttu võib nende tegelik arv olla suurem kui meile teadaolev.

vatest vanglast vabanenutest ei pruugi oma vanglas viibimisest teatada näiteks sellised vangid, kellel oli vabanemise järgselt töökoht olemas või kes asusid õppima, olid haiged või töövõimetud või kasvatasid kodus väikest last ning tulid töötuna arvele alles näiteks 6 kuud pärast tegelikku vabanemist. Sel juhul on neil viimase 6 kuuga tekkinud töötuse saamiseks muu alus kui vanglas viibimine ja eeldatavasti eelistavad vabanenud sel juhul viidata pigem õppimisele, lapse kasvatamisele vms kui vanglas viibimisele. Enamasti teavitatakse vanglas viibimisest siis, kui soovitakse saada töötuse toetust³, kuna vanglas viibimine annab õiguse saada toetust ka ilma tavapärase nõudeta 180 päeva töötada (vt TTTS § 26 lg 4).

Rääkides Tööturuametis registreeritud töötutest, kelle puhul on teada, et nad on vanglast vabanenud, ei ole praegu võimalik eristada süüdimõistetuna vanglast vabanenuid ja vahi alt vabanenuid. Selleks, et hinnata, kui suur osa vabanenutest ennast töötuna arvele võtab, tuleb kõikide potentsiaalselt töötuna arvele tulla võivate vabanenute arvu leidmiseks kasutada nii vanglast vabanenute kui

vahi alt vabanenute arvu. 2003. ja 2004. aastal vabanes vanglast süüdimõistetuid ja vahi aluseid kokku 5792. Samade aastate jooksul registreeris ennast töötuna 1404 isikut, kes nimetasid oma eelneva tegevusena kinnipidamisasutuses viibimist. Nimetatud arvud ei ole üksüheselt võrreldavad, sest nt 2003. aastal võis töötuna arvele tulla 2002. aastal vabanenud vange ja mõned 2004. aastal vabanenud vangidest võisid tööhõiveametiteni jõuda alles 2005. aastal, kuid ligikaudse ettekujutuse arvele tulijate osakaalust kõikidest vabanenutest saab nende arvude põhjal siiski. Vaadeldavate aastate jooksul töötuna registreeritud vanglast vabanenud moodustavad 24% 2003. ja 2004. a. jooksul vanglast vabanenud isikutest. Seega võib oletada, et ligikaudu kolmveerand vanglast vabanenud isikutest ei võta end töötuna arvele või ei teavita end töötuna arvele võttes Tööturuametit sellest, et nad on enne töötuna arvele tulemist kinnipidamisasutuses viibinud.

Siinkohal võib eeldada, et nende arv võib tulevikus suurendada seoses hiljuti jõustunud uue Tööturuteenuste ja -toetuste seadusega, kuna riskigrupi kuulumisega kaasneb teenuste parem kättesaadavus ja individuaalne nõustamine. Ka peaks vanglast vabanenud ja seejärel end töötuna arvele võtnud isikute arv suurendama seoses plaanitava tihedama koostööga Justiitsministeeriumi haldusala asutustega.

Vanglas kinnipeetavate süüdimõistetute iseloomustus

Kahjuks ei ole kättesaadavad vanglast vabanenud süüdimõistetute ja vahialuste sotsiaaldemograafilised ja muud olulised andmed. Selleks, et saada ettekujutust, kes on kinnipeetavad oma soo, vanuse, haridustaseme jne poolest, saab kasutada konkreetse kuupäeva (nt 2004. aasta lõpp) seisuga kinnipidamisasutustes viibivate süüdimõistetute kirjeldust.

¹ 2002. aasta jooksul hõlmab ennetähtaegselt vabanenute arv ka neid inimesi, kelle vabanemise põhjuseks oli karistuse kergendamine, mitte otseselt tingimisi ennetähtaegne vabanemine. Kui kinnipeetava karistust kergendatakse ja ta on muudatusega ettenähtud karistusaja ära kandnud, kuulub selline inimene 2002. aasta aruandevormi kohaselt ennetähtaegselt vabanenute kategooriasse. Teiste aastate ennetähtaegselt vabanenute kategooria selliseid inimesi ei hõlma.

³ Kuni 1. jaanuarini 2006 nimetati töötuse toetust töötuse abirahaks.

Tabel 2. 2004. a. lõpu seisuga vanglas kinnipeetavate süüdimõistetute jaotus rahvuse järgi

Rahvus	Arv	%
Mitte-eestlased	1945	56,1
Eestlased	1524	43,9
Kokku	3469	100,0

Vahistatute osas puuduvad andmed täielikult. 2004. aasta lõpu seisuga oli süüdimõistetuna kinnipidamisasutustes viibivaid isikuid 3469.

Nimetatud 3469 kinnipeetavast 3314 ehk ligikaudu 96% on mehed ja vaid 115 ehk umbes 4% naised. Kõikidest kinnipeetavatest 58% on Eesti kodanikud ja 37% määratlemata kodakondsusega. Määratlemata kodakondsus võib tähendada nii seda, et kodakondsus pole teada, kui seda, et kodakondsus puudub (nn halli passi omanikud).

Tabelis 2 on esitatud kinnipeetavate jaotus rahvuse alusel. Umbes 56% kinnipeetavatest on mitte-eestlased (valdavalt venelased) ja 44% eestlased. Teiste rahvusgruppide osakaal ei ole märkimisväärne.

Vanglas kinnipeetavate süüdimõistetute seas on kõige enam 25–29-aastaseid isikuid (23%). Üle 40-aastaste kinnipeetavate osakaal on kõikidest kinnipeetavatest vaid 20% (vt. tabel 3).

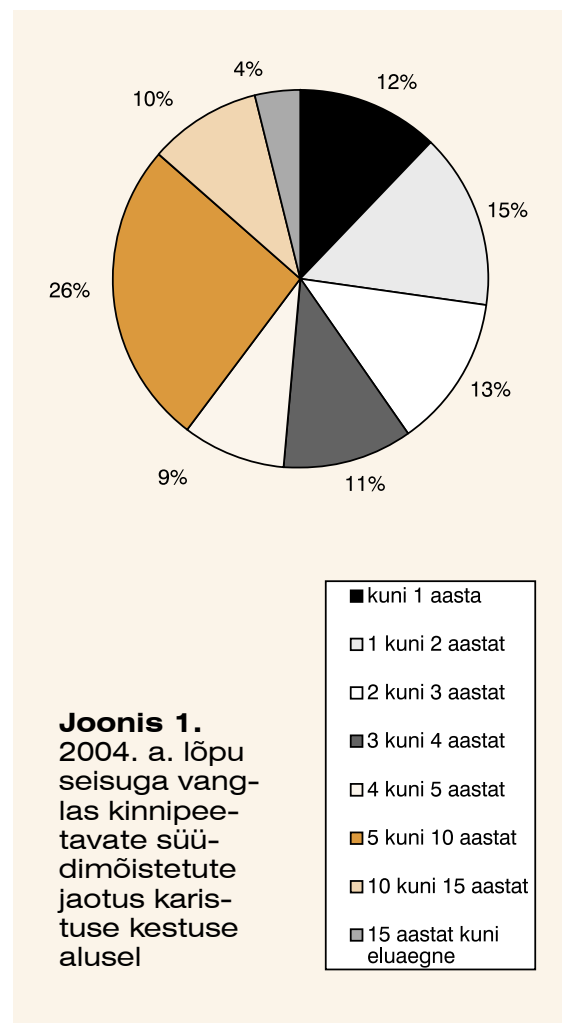
Ülevaate kinnipeetavate jagunemisest karistusperioodi pikkuse järgi annab joonis 1.

Jooniselt 1 on näha, et 60% kinnipeetavate karistusperiood on kuni viie aasta pikkune, 26% peetakse kinni 5 kuni 10 aastat. 10–15-aastase karistusperioodiga kinnipeetavaid on 10% ja üle 15-aastase karistuseperioodi kestusega kinnipeetavaid 4% ehk 138 isikut. Neist 32 kannavad eluaegset vanglakaristust.

Joonise 2 kohaselt kannavad 78% kinnipeetavatest karistust teist või enam korda ehk ainult ligikaudu viiendik kinnipeetavatest kannavad karistust kinnipidamisasutuses esmakordselt.

Tabel 3. 2004. aasta lõpu seisuga vanglas kinnipeetavate süüdimõistetute jaotus vanuse järgi

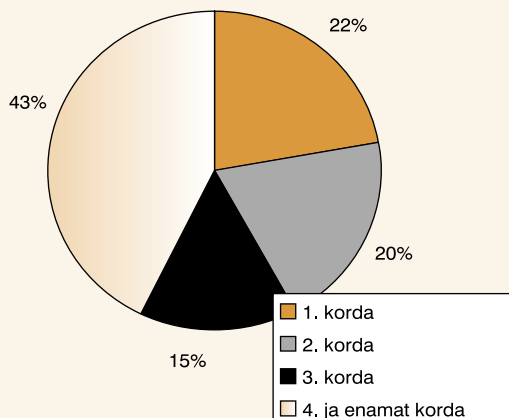
Vanus aastates	Arv	%
14 kuni 17	55	1,6
18 kuni 21	435	12,5
22 kuni 24	486	14,0
25 kuni 29	790	22,8
30 kuni 34	593	17,1
35 kuni 39	413	11,9
40 kuni 44	283	8,2
45 kuni 49	191	5,5
50 kuni 59	181	5,2
Üle 60 aasta	42	1,2
Kokku	3469	100,0

2004. aasta lõpu seisuga oli süüdimõistetuna kinnipidamisasutustes viibivaid isikuid 3469.

Tööturuameti registri 1404 töötust, kes nimetasid oma viimase tegevusena vanglas viibimist, olid 8% (111) naised ja 92% (1293) mehed.

Joonis 2. 2004. a. lõpu seisuga vanglas kinnipeetavate süüdimõistetute jaotus kinnipidamiskordade alusel

Vanglast vabanenute iseloomustus Tööturuameti töötute ja töötajate registri põhjal

Tööturuameti registri 1404 töötust, kes nimetasid oma viimase tegevusena vanglas viibimist, olid 8% (111) naised ja 92% (1293) mehed. Võrreldes neid andmeid vanglas kinnipeetavate soolise jaotusega, on end töötuna arvele võtnute hulgas naised enam esindatud – vanglas viibijatest on naisi 4%, töötuna arvele tulnutest aga 8%. Tabeli 4 kohaselt on 60% vanglast vabanemise järel end töötuna arvele võtnutest Eesti kodakondsusega, ligikaudu 4% on nii Vene kodanikke kui kodakondsuseta isikuid ehk nn halli passi omanikke, muude rahvuse esindajate osa on väga väike. Kahjuks on tervelt 32% vaadeldavast grupist kodakondsus määratlemata. See tähendab, et Tööturuametis ei ole nende kodakondsuse kohta teavet sisestatud. Võrreldes Tööturuameti andmeid Justiitsministeeriumi kinnipeetavate andmetega on jaotused kodakondsuse osas sarnased.

Tabel 5 annab ettekujutuse sellest, kui palju mingis maakonnas kahe vaadeldava aasta jooksul vanglast vabanenuid töötuna arvele on võetud. Tabelist on näha, et 65% vanglast vabanenute riskirühma kuuluvatest töötutest

Tabel 4. 2003–2004. aastal Tööturuametis töötuna registreeritud vanglast vabanenud isikud kodakondsuse järgi

Kodakondsus	Arv	%
Eesti	836	59,5
Määratlemata	450	32,1
Kodakondsuseta	55	3,9
Vene	57	4,1
Muu	6	0,4
Kokku	1404	100

Tabel 5. 2003–2004. aastal Tööturuametis töötuna registreeritud vanglast vabanenud isikud maakondade lõikes

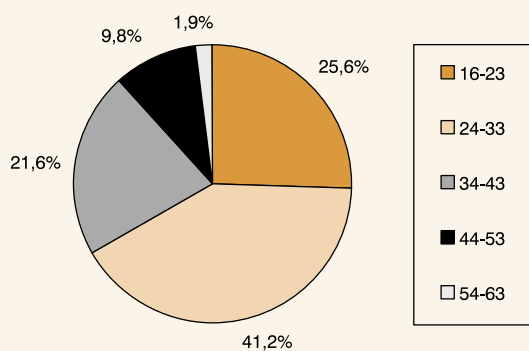
Maakond	Arv	%
Harju maakond (sh. Tallinn)	540	38,5
Hiiu maakond	2	0,1
Ida-Viru maakond	371	26,4
Jõgeva maakond	53	3,8
Järva maakond	27	1,9
Lääne maakond	33	2,4
Lääne-Viru maakond	47	3,3
Põlva maakond	25	1,8
Pärnu maakond	76	5,4
Rapla maakond	13	0,9
Saare maakond	8	0,6
Tartu maakond	99	7,1
Valga maakond	41	2,9
Viljandi maakond	30	2,1
Võru maakond	39	2,8
Kokku	1404	100

elavad Tallinnas ja Harjumaal või Ida-Virumaal. Kõige vähem on vanglast vabanenuid Rapla maakonnas ja saartel.

Vanglast vabanenute vanuse varieeruvus on 45 aastat, vanim 2003. või 2004. aastal end töötuna arvele võtnud töötu oli sündinud 1943. aastal ja noorim 1988. aastal. 2003. või 2004. aastal töötuna arvele võetud isikute ligikaudsest vanusest on joonisel 3 esitatud vanglast vabanenute riskirühma definitsioonile vastavate töötute jaotus vanuserühmade kaupa.

Joonise 3 kohaselt on valdav enamuse (88%) vanglast vabanemise järel töötuna arvele tulnud isikutest kuni 43-aastased. Üle 54-aastased moodustavad alla 2%.

Joonis 3. Vanglast vabanenud ja töötuna arvele võetud isikud vanuse järgi

Vanglast vabanenud isikute probleemid töö leidmisel on sageli seotud muude toimetuleku-probleemidega (eluaseme puudumine, probleemid perekonnaga jmt), mistõttu riigipoolne abi on nende inimeste jaoks väga oluline.

Riskirühma peamised takistused tööturul

Vanglast vabanenud isikute probleemid töö leidmisel on sageli seotud muude toimetulekuprobleemidega (eluaseme puudumine, probleemid perekonnaga jmt), mistõttu riigipoolne abi on nende inimeste jaoks väga oluline. Ka aitab vanglast vabanenute käsitlemine eraldi riskigrupina vähendada korduvkuritegude riski.

Igapäevaeluga toimetulek on raskendatud

Raskem on tööturule siseneda neil, kelle kinnipidamise periood on pikem. Lisaks üldisele tööhajumusele võivad olla kadunud ka paljud igapäevaelus vajalikud sotsiaalse suhtlemise ja toimetuleku oskused. Võimalikult kiire vabanemisjärgse töölerakendamise huvides oleks seega vajalik rakendada kõikidele vabanejatele kriminaalhoolduse (või sellega analoogset) faasi, et tagada vabanenud vangide võimalikult kiire suunamine tööturu- ja rehabilitatsiooniteenuseid osutavate institutsioonide poole.

Võrreldes teiste vanglast vabanejatega on vabanemisjärgselt soodsamas situatsioonis **ennetähtselt (tingimisi) vabanejad**,

kuna neile määratakse vabanemisel kriminaalhooldajad. Kriminaalhooldaja töö sisuks on selgitada välja uue kuriteo toimepanemise riskid ning kavandada koos hooldusalusega abinõud uue kuriteo toimepanemise vältimiseks. Selleks teeb kriminaalhooldaja koostööd mitmete riigi ja omavalitsuse struktuuriüksustega ning mittetulundusühingutega.

Tulevase töölerakendamise seisukohalt on veidi paremas olukorras ka need kinnipeetavad, kes kandsid karistust **avavanglas**. Avavanglas viibivatel kinnipeetavatel on kinnipidamisasutuse direktori loal lubatud liikuda ka väljaspool avavangla territooriumi seoses õppimise või töötamisega. Seega on avavanglas viibijatel võrreldes kinnises vanglas viibijatega paremad võimalused oma tööhajumuse ja muude oluliste sotsiaalsete oskuste säilitamiseks ja arendamiseks kinnipidamisperioodi vältel.

Vabanemisjärgselt on kõige keerulisemas olukorras **tähtselt vabanejad**, kuna neile ei laiene n-ö kriminaalhooldusteenus. Lihtsam on olukord vabanejatega, kes on olnud kinnipeetavana vanglas lühiajaliselt — vangla mõjud kinnipeetavale on tõenäoliselt nõrge-

Vabanemisjärgselt on kõige keerulisemas olukorras tähtselt vabanejad, kuna neile ei laiene n.ö kriminaalhooldusteenus.

mad. Samas jällegi jätab ka lühiajaline vanglas viibimine (kinnipeetavana) teatud jälje.

Endiste kinnipeetavatetöölärakendamistakistab tööandjate tõrjuv suhtumine.

Olukorda on mõnevõrra parandanud vanglatesse 1994. aastal loodud sotsiaaltöötajate institutsioonid, kusjuures viimastel aastatel on suurenenud sealsetel sotsiaaltöötaja ametikohtadel ka vastava ettevalmistuse saanud inimeste hulk. Paraku on jätkuvalt probleemiks kinnipeetavate vähene tööga hõivatus vangla siseselt, mistõttu on neil väga lihtne minetada varem omandatud oskuseid. Samuti on probleemiks sotsiaaltöötajate suur töökoormus, millest tulenevalt isiklik lähene mine igale kinnipeetavale võib jääda ajanappuse tõttu pealiskaudseks.

Tööandjate negatiivne suhtumine

Peamisteks probleemideks vanglast vabanenute tööturule kaasamisel on ühest küljest ühiskonna kui terviku, ent teisalt ka tööandjate tõrjuv suhtumine. Endised kinnipeetavad on n-õ sildistatud, millest tulenevalt puudub nende vastu usaldus, neid „kardetakse“. Lisaks on kinnipeetavad minetanud tihtipeale tööoskused, mistõttu on neid üsna keerukas koheselt tööle rakendada (eelnevalt on vajalik rakendada mitmesuguseid aktiivseid tööturumeetmeid või ka alustada hoopis poolikuks jäänud haridustee lõpetamisest).

Eelnevast tulenevalt on oluline tõsta nii ühiskonna kui terviku, ent ka tööandjate teadlikkust, püüdes seeläbi positiivses suunas arendada ka hetkehoiakuid. Kujundamist vajavad samas aga ka endiste kinnipeetavate arusaamad ning seisukohad ühiskondliku korralduse ning tööturu olukorra osas, kuivõrd eraldiseisvaks probleemiks vanglast vabanenute hõivesse suunamisel on sageli nende põhjendamatult suured lootused näiteks palgatingimuste või toetuste saamise osas.

Tabel 6. 2004. a. lõpu seisuga vanglas süüdimõistetuna kinnipeetavate jaotus haridusastmete alusel

Haridus	Arv	%
Algharidus ja vähem	584	16,8
Põhiharidus	1262	36,4
Keskharidus	1085	31,3
Keskeri- ja kutseharidus	490	14,1
Kõrgharidus	43	1,2
Teadmata	5	0,1
Kokku	3469	100,0

Vanglast vabanenute madal haridustase

Vaadates kinnipeetavate hariduslikku jaotust (tabel 6) ilmneb, et rohkem kui pooltel kinnipeetavatel on vaid põhiharidus või sellest veelgi madalam haridustase (see on aga üheks kriitilisemaks põhjuseks töötuks jäämisel). Kõrgharidusega isikuid on vanglas viibijate hulgas 1,2%.

Teada on 1394 vanglast vabanenu haridustase. Neist pooltel on esimese taseme haridus ehk maksimaalselt põhiharidus (vt tabel 7). Sisuliselt tähendab see, et vähemalt pooltel 2003. ja 2004. aastal end töötuna arvele võtnud vanglast vabanenutel puudub igasugune erialane haridus (kuivõrd eriala- ja kutseharidus omandatakse reeglina põhikoolist kõrgematel haridusastmetel).

Kui võrrelda vanglast vabanenute haridustaset kõigi registreeritud töötutega, selgub, et vanglast vabanenute haridustase on tunduvalt madalam, kui teistel töötutel, rääkimata hõivatutest. Registreeritud töötutest on põhi-

Tabel 7. Vanglast vabanenud ja töötuna arvele võetud isikud haridustasemetega järgi 2003–2004

Haridustase	Vanglast vabanenud registreeritud töötud 2003–2004,		Registreeritud töötud kokku, märts 2004 %
	arv	%	
Esimene tase	706	50,6	24,3
Teine tase	653	46,8	59,5
Kolmas tase	35	2,5	16,2
Kokku	1394	100,0	100,0

haridusega isikuid ca 24%, vanglast vabanenute seas aga koguni üle 50%. Rohkem kui kuuekordne on vahe kõrgema haridustasemega töötute seas (vt. tabel 7).

Uurides lähemalt vanglast vabanenud töötute haridustasemetega üksikasjalikumaid jaotusi, ilmneb, et mingisugune eriala on 272 (19,5%) vanglast vabanenud töötul (sh nii põhiharidust saamata omandatud erialad kui ka kõrghariduse astmel omandatud erialad). Tabelis 8 on toodud kõik hariduse astmed, mis on esindatud vähemalt ühe vanglast vabanenud töötuga, kellel on vastav haridus. Võrreldes end töötuna arvele võtnud vanglast vabanenute andmeid vanglas kinnipeetavate andmetega on jaotused suhteliselt sarnased. Kinnipeetavate seas on veidi vähem 3. haridustasemega isikuid ja paari protsendipunkti võrra rohkem 1. haridustasemega isikuid.

On ilmne, et vanglast vabanenud töötute puhul tuleks pöörata suurt tähelepanu nende kvalifikatsiooni probleemidele, sest vähem kui viiendikul kõikidest antud riskirühma esindavatest töötutest on mingi kutse või eriala.

Tabel 8. Vanglast vabanenud ja töötuna arvele võetud isikud haridustasemetega ja -tüüpide alusel

Haridustase	Arv	%
1.1 Algharidus	221	15,1
1.2 Kutseharidus põhihariduseta	2	0,1
1.3 Põhiharidus	493	35,4
2.1 Kutseharidus põhiharidusega	30	2,2
2.2 Üldkeskharidus	418	30,0
2.3 Kutsekeskharidus põhihariduse baasil	143	10,3
2.4 Kutsekeskharidus keskhari- duse baasil	62	4,4
3.1 Keskeriharidus	27	1,9
3.2 Kutsekõrg- haridus	3	0,2
3.3 Bakalaure- useõpe	4	0,3
3.4 Magistriõpe	1	0,1
	1394	100

Vähem kui viiendikul kõikidest antud riskirühma esindavatest töötutest on mingi kutse või eriala.

Vanglast vabanenud töötutele pakutavad teenused ja toetused

Vanglast vabanenute puhul on eriti oluline integreeritud abi osutamine ja ametkondadevaheline koostöö.

Vanglast vabanenud inimesel tuleb kiiresti asuda lahendama mitmeid elukorraldust puudutavaid küsimusi. Olles kaua tavaelust eemal viibinud, vajab inimene toimetulekuks nõu ja abi. Pikemaajaliselt kinnipidamis-asutuses viibinud inimeste puhul on oluline kombineeritud teenuste pakkumine ning mitmete probleemide võimalikult samaaegne lahendamine, et vältida vabanenu toimetulematust ühiskonnas ja kuritegelikule teele tagasipöördumist. Vanglast vabanenute puhul on eriti oluline integreeritud abi osutamine ja ametkondadevaheline koostöö.

Tähtaegselt vanglast vabanenutele ostab Sotsiaalministeerium rehabilitatsiooniteenuseid mittetulundusühingutelt üle Eesti. Ostetavateks teenusteks on ambulatoorne rehabilitatsiooniteenus, statsionaarne rehabilitatsiooniteenus ja tugiisikuteenus.

1) Rehabilitatsiooniteenus — inimese vajaduste hindamine ning tegevuste kavandamine püsitatud eesmärgini jõudmiseks. Planeeritavad tegevused fikseeritakse rehabilitatsiooniplaanis. Inimesele osutatakse rehabilitatsiooniplaanis toodud rehabilitatsiooniasutuse pädevusalas olevaid teenuseid ning juhendatakse plaanis toodud tegevuste elluviimisel. Rehabilitatsiooniteenus on kõige üldisemal tasandil pakutav teenus, mis aitab endisel kinni peetaval oma probleemidele lahendusi leida:

Ambulatoorne rehabilitatsiooniteenus — eelduseks on inimese seisund, kus ta vajab mitmete valdkondade spetsialistidega konsulteerimist ja seejärel erinevate teenuste osutamist. Rehabilitatsiooniteenuse sihtrühmaks on tähtaegselt kinnipidamiskohtadest vabanenud ja kodutud, välja arvatud kriminaalhooldusalused.

Statsionaarne rehabilitatsiooniteenus — on teenus, mille puhul on vajalik isiku ööpäevaringe viibimine rehabilitatsiooniasutuses.

2) Tugiisiku teenus — vanglast vabanenute (ja kodutute) abistamine ja suunamine igapäevaelu toimingutes arvestades erivajadusi, mis tekkisid seoses ühiskonnast kõrvale jäämisega või vangistusest vabanemisega.

Tööturuteenuste ja -toetuste seaduse (TTTS) alusel osutatakse kõikidele registreeritud töötutele teenuseid ning toetusi individuaalse tööotsimiskava (ITK) alusel. Seejuures koostatakse ITK esimesel võimalusel kõigile riskirühma kuuluvatele töötutele, kelle hulka kuuluvad ka eelneva 12 kuu jooksul vanglast vabanenud töötud. ITK eesmärgiks on töötule töö leidmiseks ja tööle rakendumiseks vajalike tegevuste kavandamine (TTTS § 10 lg). ITK on seega meetmete kogum, kus on selged vahe-eesmärgid, kindlad tegevused ja konkreetne lõpp-eesmärk. Nii lähtutakse tööturuteenuseid osutades alati töötü erialast, töökogemustest, õigustest vabalt tööd valida, tööturu vajadustest ja võimalustest.

Konkreetselt indiviidi juhtumist lähtuvalt on oluline tegeleda vanglast vabanenuga võimalikult vara. Lisaks peaks vanglas olema kättesaadav aktuaalne teave võimalikest vabadest töökohtadest ja viisidest kuidas pärast vanglast vabanemist võimalikult kiiresti töö leida. Seega peaks TPO tegevused olema üha enam suunatud ennetavale tööle.

TTTS näeb ette 13 erinevat tööturuteenust. Ülevaate kõikidest Tööturuameti poolt pakutavatest tööturuteenustest annab lisa 1. Spetsiifilisemalt vanglast vabanenutele suunatuna saab välja tuua avaliku töö, tööharrutuse ja palgatoetuse teenuse (viimane neist mõeldud tööandjale riskirühma kuuluva töötule töölevarbamiseks).

1) Avalik töö — ajutine tasuline töö, mis ei eelda kutse-, eri- ega ametialast ettevalmistust. Töötü suunatakse tema nõusolekul avalikule tööle kuni 10 tööpäevaks, kuid mitte

kauemaks kui 50 tunniks ühe kuu jooksul. Töötu osaleb avalikus töös kuni 8 tundi päevas ja kuni 25 tundi nädalas. 16–17-aastane töötu osaleb avalikus töös kuni 7 tundi päevas ja kuni 25 tundi nädalas (TTTS § 16 lg 1–2). Nimetatud teenus võimaldab vanglast vabanenul ennast 'töistes tegevustes' rakendada ning selle eest ka tasu saada. Osaliselt on antud teenus vahendiks, kuidas säilitada inimeses tööharjumus, samas jällegi ei kujunda teenus selle saajates välja konkreetseid erialaseid teadmisi, mis oleksid paljudel juhtudel just eelduseks inimese tööle rakendumisel;

2) Tööharjutus — töötule tööharjumuse taastamiseks või esmase tööharjumuse omandamiseks osutatav tööturuteenus. Tööharjutuse eesmärk on töötu ettevalmistamine teistes aktiivsetes tööturumeetmetes osalemiseks või töölkäimiseks. Tööharjutuse kestus on kuni kolm kuud (TTTS § 17 lg 1–2) ning selles osalemise ajal makstakse töötule stipendiumi. Tööharjutuse teenuse arendamisel tuleb riigil tasuda juhendajale (ning nõustajale) palgakulud (vähemalt miinimumpalga ulatuses), pakkuda tööharjutuses osalejatele osalist õppetipendiumi (50% kehtivast õppetipendiumimäärast) ning katta (teatud määral) kulutused, mis kaasnevad teenuse pakkumisel konkreetsele teenuseosutajale.

Pikemat aega tööturult eemal olek ei tingi ainult vajadusi erialaste teadmiste uuendamiseks, vaid esmase tähtsusega on tihtipeale elementaarsete oskuste taastamine (näiteks tööl käimise harjumuse tekitamine, kollektiivis töötamise oskus, kellaegadest kinnipidamine jmt). Seetõttu toimub tööharjutuse teenuse läbiviimine tihedas koostöös kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja ja Tööturuameti piirkondlikus osakonnas töötava juhtumikorraldajaga. Tööharjutuse teenuse raames viiakse läbi aktiivne inimese võimete piires toimuv töö harjutamine, mille pidevaks paralleelseks tegevuseks on regulaarne nõustamine (psühholoogiline), andmaks töötule vahetut tagasisidet tema arengust antud teenuse käigus. Ideaalses lahenduses on inimene peale tööharjutuse teenuse läbimist võimeline

kaasa tegema teistes aktiivsetes tööturuteenustes (näiteks tööturukoolitus, tööpraktika vmt) või võimaluse korral sisenema ka juba tööturule.

2) Palgatoetus — tööandjale töötu töölerakendamiseks makstav toetus. Palgatoetusega saab tööle rakendada töötu, kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vabanenud vanglast ning töötu, kes on olnud töötuna arvel järjest üle 12 kuu ega ole tööd leidnud. 16–24-aastase töötu saab palgatoetusega tööle rakendada, kui ta on olnud töötuna arvel järjest üle 6 kuu ega ole tööd leidnud. Palgatoetuse suurus on 50% töötaja või teenistuja palgast, kuid mitte rohkem kui Vabariigi Valitsuse kehtestatud palga alamäär. Palgatoetust makstakse tööandjale esitatud palgatõendi alusel kord kuus 6 kuu vältel, aga mitte pikema aja jooksul kui 1 aasta halduslepingu sõlmimisest arvates (TTTS § 18, lg 1, lg 3, lg 4). Antud toetus on tööandjale riskigrupi kuuluva isiku töölevõtmisel teatud garantiiks. Samas jällegi on tegu ka potentsiaalse risk-teenusega, kus tööandjad võivad rakendada riskigrupi kuuluvat töötut tööle vaid halduslepingus määratletud ajaks (kuivõrd selle inimese töökulud on osaliselt kaetud riigi poolt).

Võib oletada, et teenus motiveerib tööandjaid ka vanglast vabanenuid kui ühiskonna silmis „kahtlaseid“ inimesi tööle võtma. Samas ei pruugi palgatoetusega endise kinnipeetava töölerakendamine olla tõhus, kui sellega ei kaasne muude probleemide eelnev või samaaegne lahendamine. Sageli osutub vajalikuks pakkuda vanglast vabanenule teisi aktiivseid tööturumeetmeid. Inimese tööle rakendamine ainuüksi palgatoetuse abil ei pruugi tagada tööandja ja endisest kinnipeetavast töötaja konstruktiivset koostööd ega tööoskuste ja harjumuse vastamist tööandja poolt esitatavatele nõudmistele.

Inimese tööle rakendamine ainuüksi palgatoetuse abil ei pruugi tagada tööandja ja endisest kinnipeetavast töötaja konstruktiivset koostööd ega tööoskuste ja harjumuse vastamist tööandja poolt esitatavatele nõudmistele.

Lisa 1. Tööturuameti poolt töötutele ja tööotsijatele pakutavad tööturuteenused ja -toetused

Teenuse või toetuse nimi	Teenuse või toetuse kirjeldus
Teenused	
Teavitamine tööturu olukorrast ning tööturuteenustest ja -toetustest	Teenuse eesmärk on anda töötutele ja tööotsijatele teavet, mis aitab neil paremini tööd leida. Informatsiooni jagatakse tööturuteenuste ja -toetuste sisust ja nende saamise tingimustest ning tööturu seisust ja selle muudatustest.
Töövahendus	Töötule või tööotsijale sobiva töö ja tööandjale sobiva töötaja leidmine. Peamine Tööturuameti poolt osutatav teenus. Kui töötule sobiva töö leidmiseks üksnes töövahendusest ei piisa, püütakse töö leidmise võimaluste parandamiseks rakendada muid teenuseid.
Tööturukoolitus	Tööturukoolitus on töötule korraldatav tööalane koolitus, kus omandatakse või arendatakse ameti- või muid oskusi, mis soodustavad isiku töölerakendumist. Tööturukoolituse raames võimaldatakse esmast ehk nn kohanemiskoolitust ning eri- või kutsealast täiend- või ümberõpet. Koolituse maksimaalne kestus on 12 kuud. Tööturukoolituses osalemise ajal töötuna arvelolek ei katke. Noori ja inimesi, kellel puudub igasugune kutse- või erialaharidus, üritatakse esmalt suunata tagasi haridussüsteemi iseseisvalt haridust omandama. Tööturukoolituse eesmärk on siiski eelkõige täiend- või ümberõppe võimaldamine, kuid põhjendatud vajaduse korral pakutakse ka esmast erialast väljaõpet. Vähemalt 40 tundi kestva tööturukoolituse puhul on võimalik taotleda stipendiumi. Kõigil tööturukoolitusel osalejatel on õigus taotleda sõidu- ja majutustoetust.
Tööpraktika	Tööpraktika kestus on kuni 4 kuud. Selle aja jooksul praktiseerib töötut tööandja juures konkreetsel töö- või ametikohal, saades tööpraktikal viibitud aja jooksul stipendiumi. Ka on tööpraktikal osalejal õigus taotleda sõidu- ja majutustoetust. Tööandjale on ette nähtud juhendajatasu. Tööpraktika eesmärk on konkreetsete praktiliste tööoskuste omandamine tegelikus töökeskkonnas. Tööpraktika kestus on seega kuni 8 tundi päevas ehk kuni 40 tundi nädalas. 16–17-aastane töötut osaleb tööpraktikal kuni 7 tundi päevas ehk kuni 35 tundi nädalas. Tööpraktikal osalemise ajal töötuna arvelolek ei katke.
Toetus ettevõtluse alustamiseks	Teenuse eesmärk on luua töötutele nišš tööturule sisenemiseks ettevõtluse alustamise kaudu (aidates seeläbi ideaalis luua endale ja potentsiaalselt ka mõne teise töötut jaoks uus töökoht). Ettevõtluse alustamise toetust on võimalik taotleda töötul, kes on vähemalt 18-aastane ja kes on läbinud ettevõtluskoolituse või kellel on kutse- või kõrgharidus majanduse alal või kes omab ettevõtluskogemust. Äriplaani koostamiseks on töötul võimalik taotleda abi ja koolitust. Teenuse saamisel töötuna arvelolek lõpetatakse.
Avalik töö	Lühiajaline töö töötut aktiveerimiseks ja tema tööharjumuse säilitamiseks. Töötut suunatakse tema nõusolekul avalikule tööle kuni 10 tööpäevaks, kuid mitte kauemaks kui 50 tunniks ühe kuu jooksul. Töötut osaleb avalikus töös kuni 8 tundi päevas ja kuni 25 tundi nädalas. 16–17-aastane töötut osaleb avalikus töös kuni 7 tundi päevas ja kuni 25 tundi nädalas. Avalikul tööl osalejatele maksab avaliku töö teenuse pakkuja tasu, mis ei või olla väiksem kui Vabariigi Valitsuse kehtestatud tunnipalga alammäär. Avalikul tööl osalemise ajal töötuna arvel olek ei katke. Avalikku tööd rahastab kohalik omavalitsus.
Karjääri-nõustamine	Karjäärinõustamine on töötule ja töö- või teenistussuhte lõpetamise kohta teate saanud töötutisjale tema isikuomadustele, haridusele ja oskustele vastava haridustee, tööalase valiku, koolituse või töö soovitamise. Karjäärinõustamise eesmärk on nõustada isikut töö- või kutsevaliku, töö saamise ja karjääri kujundamise küsimustes.
Tööharjutus	Tööharjutus on töötule tööharjumuse taastamiseks või esmase tööharjumuse omandamiseks osutatav tööturuteenus. Tööharjutuse eesmärk on valmistada töötut ette töölkäimiseks või teistes aktiivsetes tööturumeetmetes osalemiseks. Tööharjutuse kestus on kuni kolm kuud ning selles osalemise perioodil on töötul õigus taotleda stipendiumi.

Palgatoetus

Palgatoetus on tööandjale töötü töölerakendamiseks makstav toetus. Palgatoetusega saab tööle rakendada töötü, kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vabanenud vanglast ning töötü, kes on olnud töötuna arvel järjest üle 12 kuu ega ole tööd leidnud. 16–24-aastase töötü saab palgatoetusega tööle rakendada, kui ta on olnud töötuna arvel järjest üle 6 kuu ega ole tööd leidnud.

Tööruumide ja -vahendite kohandamine

Tööruumide või töövahendite kohandamise teenus on mõeldud puudega inimestele. Teenus seisneb tööandja ehitise, ruumi, töökoha või töövahendi puudega isikule ligipääsetavaks ja kasutatavaks muutmises. Tööturuameti piirkondlik osakond hüvitab tööandjale pärast puudega isiku tööandja juures tööle või teenistusse asumist töökoha ja -vahendi kohandamise maksumusest 50 protsenti, kuid mitte rohkem kehtestatud hüvitise ülemmäärast.

Töötamiseks vajaliku abivahendi tasuta kasutada andmine

Töötamiseks vajalik tehniline abivahend on abivahend, millela isikul ei ole puudest tulenevalt võimalik tööülesandeid täita. Seejuures ei loeta töötamiseks vajalikuks tehniliseks abivahendiks vahendit, mis on puudest olenemata vajalik tööülesannete täitmiseks või mis on puudega inimesele vajalik igapäevaeluga toimetulekuks.

Abistamine töointervjuul

Teenus on mõeldud puudega töötule, kes vajab puudest tulenevalt abi töointervjuul tööandjaga suhtlemiseks.

Tugiisikuga töötamine

Tugiisikuga töötamise võimaldamine on tööturuteenus puudega töötule, kes vajab töötamisel puudest tulenevat abi ja juhendamist.

Toetused

Töötus-kindlustushüvitis

Hüvitise saamise õigus on töötuna arvel oleval töötul, kes vastab töötuskindlustuse seaduses sätestatud tingimustele. Hüvitise määr sõltub töötü varasemast sissetulekust, mille pealt maksti töötuskindlustushüvitise makset. Töötuskindlustushüvitise saamiseks on vajalik vähemalt 12-kuuline kindlustusstaaz töötuna arvele võtmisele eelneva 24 kuu jooksul.

Töötutoetus

Toetuse määr sätestatakse igaks eelarve-aastaks riigieelarve seadusega. Toetuse saamise õigus on töötuna arvel olevatel töötutel, kellel puudub töötutoetusest suurem sissetulek ja kes on töötuna arvele võtmisele eelneva 12 kuu jooksul vähemalt 180 päeva töötanud või olnud hõivatud tööga võrdsustatud tegevuse või tegevusega, mis ei võimaldanud töötada või tegeleda töötamisega võrdsustatud tegevusega. Nimetatud tegevused on loetletud tööturuteenuste ja -toetuste seaduses.

Stipendium

Toetus tööharjutuses, tööturukoolituses või tööpraktikas osalevale töötule, mille eesmärk on aktiivsetes tööturumeetmetes osalemise motivatsiooni suurendamine ja teenuses osalemisega kaasnevate võimalike täiendavate kulutuste hüvitamine. Õigus saada stipendiumi on töötul, kes osaleb järgmistes aktiivsetes tööturumeetmetes: vähemalt 40 tundi kestev tööturukoolitus, tööpraktika ning tööharjutus. Stipendiumi maksmise aluseks on teenuse pakkuja poolt esitatavad andmed. Tööturukoolituse stipendiumi suurus arvutatakse stipendiumi ühekordse tunnimäär alusel iga õppetööl osaletud tunni eest; tööpraktika stipendiumi arvutatakse iga tööpraktikal osaletud tunni eest. Selle suuruseks esimesel kuul on stipendiumi ühekordne, teisel kuul pooleteistkordne, kolmandal ja neljandal kuul kahekordne tunnimäär. Tööharjutuse stipendiumi arvutatakse iga tööharjutuses osaletud tunni eest. Seejuures on stipendiumi suuruseks stipendiumi pool tunnimäär. Stipendiumi makstakse kord kuus vastavalt töötü soovile tema pangakontole või posti teel. Stipendiumi tunnimäär kehtestatakse igaks eelarveaastaks riigieelarvega. Uus määr ei või olla kehtivast määrast väiksem.

Sõidu- ja majutustoetus

Toetus tööpraktikal või tööturukoolitusel osalevatele töötutele, mille eesmärk on võimaldada töötul katta koolitus- või praktikakohta ja sealt koju jõudmiseks vajalikud transpordikulud. Juhul, kui elu- ja koolituskoha vahel regulaarne transpordiühendus puudub, on töötul võimalik kasutada toetust majutuse eest tasumiseks. Töötule hüvitatakse ühe päeva kohta kas sõidu- või majutuskulud. Toetust makstakse kord kuus vastavalt töötü soovile tema pangakontole või posti teel. Sõidu- ja majutustoetuse ülemmäär kuus kehtestatakse igaks eelarveaastaks riigieelarvega. Sõidu- ja majutustoetuse uus määr ei või olla väiksem kehtivast toetuse määrast.

Tööturu riskirühmad: vanglast vabanenud töötud

- Riskirühma määratlus ja kirjeldus

Vanglas kinnipeetavate süüdimõistetute iseloomustus. Vanglast vabanenute iseloomustus Tööturuameti töötute ja tööotsijate registri põhjal.

- Riskirühma peamised takistused tööturul

Igapäevaeluga toimetulek on raskendatud. Tööandjate negatiivne suhtumine. Vanglast vabanenute madal haridustase.

- Riskirühmale pakutavad teenused ja toetused

Vanglast vabanenud töötutele pakutavad teenused ja toetused.

Varem ilmunud toimetised:

6/2006 Tööturu riskirühmad: vanemaealised töötud. - *Teemaleht*.

5/2006 Tööturu riskirühmad: noored töötud. - *Teemaleht*.

4/2006 Tööturu riskirühmad: puudega töötud. - *Teemaleht*.

3/2006 Tööturu riskirühmad: mitte-eestlased. - *Teemaleht*.

2/2006 Tööturu riskirühmad: pikaajaliselt töötud. - *Teemaleht*.

1/2006 Sooline ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis. - *Poliitikaanalüüs*.

Teemaleht on sotsiaalministeeriumi toimetiste sari, mille eesmärgiks on anda lühi-ülevaateid ja trendide kirjeldusi ühel konkreetsel sotsiaal-, töö- või tervisepoliitikaga seotud teemal ja seeläbi kaasa aidata teadmispõhise poliitika kujundamisele.